

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข เป็นนโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญตลอดมา โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้เน้นคนเป็นศูนย์กลางหรือจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนา โดยกำหนด แนวทางการพัฒนาที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพของคนทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่กับการพัฒนาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ถูกกำหนดเป็น 1 ใน 7 ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา ได้กำหนดกิจกรรมหลักคือ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการให้การเรียนรู้สิทธิและหน้าที่ของผู้บริโภคที่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชน ผ่านหลักสูตรทางการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน (กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2540 : 6 , 49)

การสำรวจสถานการณ์การคุ้มครองผู้บริโภคด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพของประเทศไทย พ.ศ. 2540 โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข พบว่าประชาชนส่วนมากมีพฤติกรรมการเรียกร้องสิทธิของผู้บริโภคน้อย เมื่อประชาชนซื้อผลิตภัณฑ์อาหารแล้วบาดเจ็บจะทิ้งผลิตภัณฑ์นั้นไป ร้อยละ 77.0 มีเพียงบางครั้งที่เรียกร้องสิทธิ วิธีการที่นิยมใช้คือ การนำไปเปลี่ยน ร้อยละ 25.9 ส่วนการร้องเรียนต่อหน่วยงานราชการ มีเพียงร้อยละ 0.6 เท่านั้น (บรรพต ดันธีรวงศ์ และคณะ, 2540 : 75-76) จากการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการบริโภคขนมของนักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า เหตุผลที่เด็กนักเรียนกินขนมเพราะอร่อย รสชาติดี เป็นเหตุผลหลัก ส่วนประโยชน์ต่อร่างกายและความสะอาดปราศจากพิษเป็นเหตุผลลำดับรอง ผู้ปกครองนิยมซื้อของในท้องถิ่นให้ลูกรับประทาน นักเรียนร้อยละ 34.2 นิยมซื้อขนมขบเคี้ยว และยังพบว่า ร้อยละ 78.1 เคยกินขนมที่มีสี โดยร้อยละ 61.2 ซื้อขนมในโรงเรียน เมื่อสำรวจร้านสหกรณ์ในโรงเรียนพบว่า มีขนมขบเคี้ยวจำนวนมากถึงร้อยละ 61.1 ส่วนใหญ่เป็นขนมราคาชิ้นละ 1 บาท คิดเป็นร้อยละ 82.5 และซื้อขนมเพราะอยากได้ของแถมร้อยละ 79.5 (จรรยา ยามะสารและคณะ, 2537 : 66-68)

จากสภาพปัญหาและผลกระทบดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ประชาชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของ ผู้บริโภคน้อย โดยเฉพาะในโรงเรียนยังมีผลิตภัณฑ์ที่ไม่เหมาะสมเป็นปริมาณสูง และ นักเรียนยังมีทัศนคติและพฤติกรรม ในการบริโภคขนมที่ไม่เหมาะสมเป็นปริมาณสูง ตลอดจนร้านสหกรณ์ของ โรงเรียนยังมีขนมที่ด้อยคุณภาพอยู่มาก อีกทั้งยังขาดการปกป้องสิทธิและการรับรู้สิทธิของนักเรียน และครู ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ทำให้ปัญหาดังกล่าวเพิ่มขึ้น โดยขาดการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม ชัดเจนซึ่งการให้การศึกษาที่ถูกต้องเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการแก้ปัญหาในระยะยาวได้ตัวชี้วัดที่สำคัญคือ กิจกรรมของนักเรียนในการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน

ในปี พ.ศ. 2540 สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาได้ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด 17 จังหวัดภาคเหนือ จัดทำโครงการพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ในสถานศึกษา เพื่อหารูปแบบและพัฒนาวิธีการจัดกิจกรรมด้านคุ้มครองผู้บริโภคในโรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยจัดให้มีการประกวดสถานศึกษาดีเด่นด้านคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งผลการประกวดพบว่า โรงเรียนที่ชนะเลิศในระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนวัดเวฬุวัน มีรูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมสามารถเป็นต้นแบบให้แก่โรงเรียนอื่นได้คือ การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภค โดยมีครูเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ซึ่งสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเป็นกระบวนการ ที่เป็นระบบมีลายลักษณ์อักษรชัดเจน ตลอดจนมีกิจกรรมหลากหลายและสามารถทำให้นักเรียนและครูเกิดความสนใจ ที่สำคัญคือ ทำให้ผู้บริหารในโรงเรียนเห็นความสำคัญ และสนับสนุนกิจกรรมด้านคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขอย่างเป็นทางการต่อเนื่อง ทั้งยังสามารถกระตุ้นชุมชนรอบ ๆ โรงเรียนให้เกิดการตื่นตัว รู้จักปกป้องสิทธิของผู้บริโภค แต่ในระดับมัศยมศึกษายังขาดรูปแบบการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมชัดเจน (ฉลอง อัครชิโนเรศ, 2540 : 1)

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2541 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยการอบรมนักเรียนและครู ให้สามารถรู้วิธีการจัดตั้งกลุ่ม ขั้นตอนการทำงาน วิธีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ระเบียบ มีแบบแผน เป็นลายลักษณ์อักษร รู้จักกระบวนการกลุ่ม ช่วยกันคิดช่วยกันทำ โดยครูเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ โครงการดังกล่าวเป็นโครงการนำร่องเพื่อหารูปแบบและวิธีการให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมจากการประเมินผลพบว่า นักเรียนที่เข้ารับการอบรมมีความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขหลังการอบรม สูงกว่า ก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติ ที่ ระดับ 0.05 และนักเรียนส่วนใหญ่ มีความมั่นใจในการทำกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภค ด้านสาธารณสุขในโรงเรียนอยู่ในระดับ มาก (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่, 2541 : 1-4)

จากลักษณะกิจกรรมให้การศึกษาที่ทำให้เกิดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่ประเมินผลแล้วว่ากิจกรรมดังกล่าว สามารถทำให้นักเรียนที่เข้าร่วม กิจกรรมมีความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขสูงกว่า ก่อนเข้ารับการศึกษา โดย ใช้วิธีการอบรม 2 รูปแบบที่แตกต่างกัน คือ การอบรมเฉพาะนักเรียน กับการอบรมนักเรียนและครู ซึ่งบทบาทของครูจะเป็นผู้ให้การสนับสนุน แนะนำแก่นักเรียนที่ร่วมโครงการ ดังนั้น การศึกษา ครั้งนี้ จึงต้องการเปรียบเทียบผลของกิจกรรมที่เกิดจากการฝึกอบรมด้วยวิธีการดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการส่งเสริม ปรับปรุง และสนับสนุน การจัดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนมัธยมศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนการนำไปประยุกต์ใช้กับ โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานสามัญศึกษา และศึกษาธิการ จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดจากรูปแบบการให้การศึกษาที่ทำให้เกิดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวิธีอบรมเฉพาะนักเรียน กับวิธีอบรมนักเรียนและครู

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาย้อนหลัง (retrospective study) โดยศึกษาเปรียบเทียบผลของวิธีการให้การศึกษาระหว่างวิธีอบรมเฉพาะนักเรียน กับวิธีอบรมนักเรียนและครู ที่ทำให้เกิดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ที่ร่วมโครงการพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในสถานศึกษาปี 2541 จัดโดยกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการโดยการอบรมนักเรียนในรูปแบบค่ายเยาวชนเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข เป็นเวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 27-29 มีนาคม 2541 ใช้วิธีบรรยาย วิธีกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ วิธีฝึกปฏิบัติและสัมมนาการจำนวน 22 โรงเรียน โดยมีนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 29 คน และการอบรมครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน ใช้วิธีบรรยาย

และซักถามปัญหาเป็นเวลา 1 วัน ในวันที่ 24 มิถุนายน 2541 จำนวน 21 โรงเรียน จำนวนครูที่เข้ารับการอบรมทั้งหมด 22 คน (ภาคผนวก ข)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาผลที่เกิดจากวิธีให้การศึกษ 2 รูปแบบ คือ วิธีอบรมเฉพาะนักเรียนกับวิธีอบรมนักเรียนและครูที่ทำให้เกิดกิจกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ใน 4 หมวด ได้แก่ หมวดโครงสร้างพื้นฐาน หมวดการดำเนินการ หมวดผลของการดำเนินการ และหมวดผลลัพธ์หรือประสิทธิผลของการดำเนินการ

งานการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน ประกอบด้วย 4 หมวด ดังนี้

1. หมวดโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การจัดรูปองค์กร นโยบายของผู้บริหารโรงเรียน สถานที่ดำเนินการ และการมีส่วนร่วมของประชากรในโรงเรียนในการดำเนินการ
2. หมวดการดำเนินการ ได้แก่ การวางแผน และการดำเนินการตามแผน ประกอบด้วย กิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการเฝ้าระวัง และกิจกรรมเรื่องราวร้องทุกข์
3. หมวดผลของการดำเนินการ ได้แก่ การประชุมของกรรมการชมรม การบันทึกกิจกรรม การสรุปผลกิจกรรม การประเมินผลกิจกรรม การอบรม การสอน และการถ่ายทอดความรู้ เรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข และกิจกรรมการแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียน
4. หมวดผลลัพธ์หรือประสิทธิผลของการดำเนินการ ได้แก่ มาตรการของโรงเรียนเรื่องงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข การพัฒนาการดำเนินการ การเกิดประโยชน์ต่อชุมชน การได้มาซึ่งงบประมาณและทรัพยากร และกิจกรรมพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

กิจกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดที่ดำเนินการใน 4 หมวด ของงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน

รูปแบบการให้การศึกษ มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 คือ วิธีอบรมเฉพาะนักเรียน หมายถึง วิธีการให้การศึกษ โดยการอบรมนักเรียนผู้รับผิดชอบกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนของโครงการพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในสถานศึกษาปีงบประมาณ 2541 จากกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ใช้เวลา 3 วัน

หลักสูตร ประกอบด้วย หลักการคุ้มครองผู้บริโภค วิธีการ ขั้นตอนในการจัดตั้งชมรม การทำแผนงานโครงการ และดำเนินกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน

วิธีที่ 2 คือ วิธีอบรมนักเรียนและครู หมายถึง วิธีการให้การศึกษาโดยการอบรมนักเรียนและครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนของโครงการพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในสถานศึกษาปี งบประมาณ 2541 จากกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ โดยการอบรมนักเรียนดังกล่าวแล้วในวิธีที่ 1 และอบรมเฉพาะครูใช้เวลา 1 วัน เพื่อให้ครูได้แนวทางให้คำปรึกษาเกี่ยวกับ วิธีการ ขั้นตอนในการจัดตั้งชมรม และดำเนินกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน ซึ่งการอบรมนักเรียนและครูนี้ มิได้ทำร่วมกัน

โรงเรียนมัธยมศึกษา หมายถึง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบประสิทธิผลของวิธีการให้การศึกษา ที่จะทำให้เกิดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา
2. สามารถใช้เป็นข้อมูลเพื่อนำไปปรับปรุง และประยุกต์ การพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข เพื่อใช้กับ โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด และศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขยายผลกิจกรรมต่อไป